

JUKKA-PEKKA PIETIÄINEN

SOSIALISTI JA PATRIOOTTI

**UNOHDETTU
VALTIOMIES
VÄINÖ
HAKKILA**

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.
Text and data mining prohibited.

© Jukka-Pekka Pietiäinen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2026

Kuvaliitteen valokuvat ovat Juha Hakkilan teoksesta
Hakkilan sukua, ellei toisin mainita.

Kustannusosakeyhtiö Otava
Uudenmaankatu 10, 00120 Helsinki
tuoteturvallisuus@otava.fi

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-53783-0

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2026

SISÄLLYS

Saatteeksi	7
LAPSUUS JA NUORUUS	11
OPISKELUVUODET	16
LAKIMIEHENÄ	63
SISÄPIIRIN JÄSENESTÄ KANSANEDUSTAJAKSI	141
TAMPEREEN KUNNALLISPORMESTARINA	227
HAKKILAN 1930-LUKU	238
TALVISOTA JA VÄLIRAUHA	314
JATKOSOTA	345
RAUHAN JA JÄLLEENRAKENNUKSEN VUODET 1944-1958	415
Kiitokset	495
Lähdeviitteet	497
Lähteet	534
Henkilöhakemisto	549

SAATTEEKSI

Väinö Hakkila on merkittävin 1920–1940-lukujen suomalainen poliitikko, joka ei kirjoittanut muistelmia ja josta ei ole kirjoitettu elämäkertaakaan. Pidän Hakkilaa näiden vuosikymmenten toiseksi tärkeimpänä sosialidemokraattina Väinö Tannerin jälkeen. Asiasta voidaan kiistellä, mutta sitä ennen kannattaa lukea tämä kirja.

Hakkila oli omana aikanaan yksi maan suosituimmista poliitikoista, mutta samalla yksi kiistellyimmistä. Nykyisin hänet on unohdettu melkein kokonaan.

Politiikka tuli rusthollarin pojan Väinön elämään, kun hän aloitti yliopisto-opinnot syksyllä 1903. Puolitoista vuotta myöhemmin hän liittyi Ylioppilaiden sosialidemokraattiseen yhdistykseen, jonka joukosta nousi vähäisestä jäsenmäärästä huolimatta lukuisia valtakunnan tason poliitikkoja. Hän oli innolla mukana vuoden 1905 suurlakossa. Seuraavana vuonna hän majoitti kämpppäkaverinsa Severi Alanteen kanssa muutamien viikkojen ajan maanpaossa ollutta Leniniä, jonka hän tapasi kaksi muutakin kertaa.

Lakimieheksi opiskellut Hakkila toimi Laukon hädätettyjen torparien avuksi perustetun Laurila Oy:n toimitusjohtajana. Hän osti vuonna 1915 Väinö Tannerin asianajotoimiston, josta hän luopui pari vuotta myöhemmin. Hänet nimitettiin keväällä 1917 vankeinhoitolaitoksen ylijohtajaksi mutta vapautettiin tehtävästä keväällä 1918, vaikkei hän ollut osallistunut kapinaan eikä syyllistynyt muuhunkaan moittittavaan.

Väinö Hakkila perusti kesällä 1918 Eino Pekkalan kanssa Työväen lakiasiaintoimiston. Hän puolusti monia punaisia valtiorikososoikeudessa ja paljasti valkoisen terrorin laajuuden ja vankileirikurjuuden. Vuonna 1919 hänet valittiin kansanedustajaksi. Hänestä tuli välittömästi yksi näkyvimmistä kansanedustajista ja legendaarinen välihuutaja. Valtiopäivillä hän oli kaikkiaan 40 vuotta aina vuoteen 1958, lukuun ottamatta vuosia 1945–1948.

Hakkila oli vuosina 1921–1952 myös Tampereen kunnallisporimestari, maan ainoa punainen pormestari. Voimakas lapuanliikkeen arvostelija Hakkila joutui heinäkuussa 1930 liikkeen kannattajien kyyditsemäksi, vaikka oli oikeistososialidemokraatti ja antikommunisti. Kaikki lehtiä lukevat kansalaiset tiesivät, kuka Väinö Hakkila oli. Tämän seurauksena Hakkila oli kaikissa 1930-luvun vaaleissa valtakunnallinen ääniharava.

Puhemiesneuvostoon hänet valittiin ensimmäisen kerran vuonna 1929. Toimittuaan varapuhemiehen tehtävissä seuraavina vuosina hänet valittiin puhemieheksi ensimmäisen kerran vuonna 1936. Hän oli tehtävässä vuoteen 1945 saakka.

Talvisodan aluemenetyksistä katkeroituneena hän kannatti jatkosodan alussa Itä-Karjalan valtaamista. Puhemiehenä hän piti eduskunnan sivussa sodan päämääristä ja rauhantunnusteluista käytävästä keskustelusta.

Hakkila oli yksi niistä sodanaikaisista poliitikoista, jotka Paasikivi painosti jäämään pois vuoden 1945 eduskuntavaaleista. Kommunistit pitivät häntä unohtettuna sotasyllisenä. Vuonna 1948 Hakkila palasi kansanedustajaksi.

Minulle elämäkerran kirjoittaminen on yksilön (Hakkilan) ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen tutkimista, vaikken sitä joka kohdassa korosta. En myöskään toista, että Hakkila oli harvoin mieliteineen yksin. Koska kysymyksessä on hänen elämäkertansa, näkökulma on yleensä hänessä. Yritän vastata siihen, mistä aineksista Hakkilan maailmankuva muodostui, miten se muuttui, mihin hän vaikutti ja mitä hän sai aikaan.

Hänen elämäntarinansa kuvaa sitä, miten suomalainen yhteiskunta muuttui 1900-luvun alusta 1950-luvun jälkipuolelle saakka.

Olen joutunut käyttämään ”kill your darlings” -periaatetta – kaikkea ei voi kertoa, ja monia sivupolkuja olen joutunut jättämään pois.

Kuten kirjan alaotsikosta voi päätellä, en käsittele poliitikon elämäkerrassa juurikaan Hakkilan sukutaustaa, hänen perhettään tai yksityiselämäänsä, jossa ei juuri mitään dramaattista tapahtunutkaan.

Tämä teos Väinö Hakkilasta (1882–1958) on suunnittelematta syntyneen elämäkertatrilogian päätösosa. Sen edelliset osat ovat vuonna 2021 ilmestynyt Rudolf Holstin (1881–1945) ja vuonna 2023 ilmestynyt Vihtori Kosolan (1884–1936) elämäkerta. Hakkilasta kirjoittaessa on ollut hyötyä, että olen kirjoittanut samasta ajasta aiemminkin.

Kiitokset kerron kirjan lopussa.

Helsingin Maunulassa kesäkuussa 2026

Jukka-Pekka Pietiäinen

LAPSUUS JA NUORUUS

Tipasta Hakkilaksi

Väinö Pietari Tippa (vuodesta 1889 Hakkila) syntyi Pietarin päivänä 29.6.1882 Lempäälässä Rikalan kylässä. Kotitila sijaitsi Lempäälän asemalta runsaat viisi kilometriä Hämeenlinnan suuntaan. Matkaa Hämeenlinnaan oli noin 50 kilometriä, pohjoiseen Tampereelle 30 kilometriä.

Väinö Hakkilalla oli vahvat hämäläiset juuret. Isä Juha (1845–1926) ja äiti Vilhelmiina (s. Pukkila, 1849–1931) oli vihitty suurena nälkävuotena 27.9.1868. Tämä oli Vilhelmiinan toinen avioliitto, sillä hän oli jäänyt leskeksi vain 18-vuotiaana vuonna 1867. Hänellä oli samana vuonna syntynyt poika Erland, joka oli siis Väinön velipuoli.

Nuoren lesken nopeaa uutta avioliittoa edisti se, että Tipan tila tarvitsi isännän. Tila oli ollut Vilhelmiinan miehen suvulla 1600-luvulta alkaen, ja itsenäiseksi se oli tullut noin vuonna 1750. Tilan pinta-ala oli sata hehtaaria, josta kolmannes oli peltoa ja loput metsää. Pellot olivat epätasaisia ja laadultaan vaihtelevia. Tilalta myytiin viljaa, maitoa ja lihaa Tampereelle. Vakiintuneen käytännön mukaan myös uuden isännän sukunimeksi tuli Tippa. Perheeseen syntyi kahdeksan lasta, joista Väinö oli järjestyksessä neljäs.¹

Tipat olivat varakkaita talollisia. He harjoittivat maatalouden ja karjatalouden lisäksi myös yritystoimintaa. Tipan tilalla toimi kestikievari, joka tarjosi majoitusta, aterioita ja kyytejä. Syysskuussa 1884

Tipan tilalla pidettiin Vesilahden ja Lempäälän maamiesseuran kokous ja näyttely. *Aamulehden* mukaan keskelle pihaa oli pystytetty havuköynnöksillä verhottu salko ja pihalle oli rakennettu puhujalava. Rakennusten katoilla liehuivat viirit. Paikalla olivat Lempäälän ja Akaan torvisoittokunnat sekä Akaan vanha soittokunta. Vilhelmiina oli isojen eläinten luokan tuomaristossa ja Juha kilpakynnön tuomaristossa.²

Isäntäluetteloiden mukaan Tipat olivat hankkineet jo vuonna 1879 eräältä perikunnalta Vesilahden Yliskylästä Hakkilan rusthollin. Perhe siirtyi sinne kuitenkin vasta vuonna 1889 Väinön ollessa seitsemänvuotias. Sukunimeksi tuli tuolloin Hakkila. Tipan tilan isännäksi tuli täysi-ikäiseksi tultuaan Väinön velipuoli Erland, johon Väinö piti tiivistä yhteyttä.³

Hakkila oli paikkakuntansa suurimpia tiloja. Metsää oli yli 200 hehtaaria ja peltoa 85 hehtaaria. Pellot olivat tasaisia savi- ja multamaita. Tilan historia ulottuu vähintään 1500-luvulle, ja siellä oli useita torppareita jo 1740-luvulta lähtien.⁴

Vesilahti oli 1800-luvun lopulla vauras maalaiskunta, jossa oli paljon asukkaita, noin 6 000. Isojen talojen poikia lähti opintielle, ja varsinkin ylioppilaat harrastivat kansallisessa hengessä kotiseututyötä. Väinökin keräsi stipendin turvin vuonna 1904 vesilahtelaisia murreanoja.⁵

Teollisuuskaupungiksi 1800-luvun kuluessa kasvaneesta Tampereesta tuli 1800-luvun lopulla tärkeä vesilahtelaisten maataloustuotteiden kuluttaja. Maantieyhteydet sinne olivat huonot, mutta vesitse ja jätse sinne pääsi hyvin. Vesilahtelaisten matka Lempäälään ja Tampereelle lyheni huomattavasti, kun Näppilänsalmen yli rakennettiin vuonna 1893 valmistunut silta. Vesilahdelta kulki kolme kertaa viikossa höyrylaiva *Tampere*.⁶

Keskinkertaisesta kansakoululaisesta priimukseksi

Vesilahtelainen elämänmeno oli Väinön nuoruudessa arkista, hiljaista ja tasaista. Nuorukainen oli kova juoksemaan. Kesäisin uitiin

ja harrastettiin kiekon ja pallon lyöntiä kylänraitilla. Järvien jäädyttyä käytiin luistelemassa.⁷

Väinö Hakkila laitettiin yhdeksänvuotiaana Vesilahden kirkonkylän kansakouluun, jossa hän oli neljä vuotta, 1891–1895. Hänen isänsä oli koulun johtokunnassa ainakin vuosina 1895–1900. Juha Hakkila oli myös kunnan viljelysrahaston esimies ja muutenkin aktiivinen kunnallismies.⁸

Vesilahden ylhäisemmän kansakoulun lukukausitodistuksessa (1892) ensimmäisen luokan oppilas Väinö Hakkilan keskiarvo oli hie-
man alle seitsemän. Piplia-historiasta ja Raamatusta hän sai yhdeksän, katekismuksesta kahdeksan. Kirjoituksessa ja luvunlaskussa Väinö sai kuutosen, laulusta viitosen. Vuotta myöhemmin keskiarvo oli kohon-
nut jonkin verran. Huonoimmat numerot, kuutokset, olivat silloin uusissa aineissa: mittaussopillisessa muoto-opissa eli geometriassa ja luonnontieteissä.⁹

Väinö Hakkila muisteli lapsuuttaan *Kotiliedessä* vuonna 1950: Iän ja voimien karttuessa työvelvollisuus kotitilalla kasvoi. Tilalla oli nuorekasta työväestöä. Heidän kanssaan työskentely karsi koulumieheltä liiat luulot pois. Hakkila kehuu lehdessä kotitilan rauhallista yhteishenkeä. Lapsiparvi oli suuri, ja syvästi uskonnollinen isä piti järkähämätöntä kuria ja järjestystä. Äitiään hän kuvaa lempeäksi ja oikeamieliseksi.

Koulumenestys ei auttanut kesäisin, vaan kauniit sunnuntaipäivät oli istuttava suutarin vetämässä pyhäkoulussa. Hauskinkin leikki katkesi sillä minuutilla, kun ankaran isän hahmo ilmestyi näköpiiriin. Väinön tehtäviin kuului Raamatun luku perheelle.

Hän kertoo saaneensa hyödyllisen talouspoliittisen peruskurssin kuunnellessaan vanhempiensa keskustelua tilan asioiden hoidosta. Maataloudessa tarvittiin varovaisuutta, koska kovien savipeltojen tuotto riippui monista tuntemattomista tekijöistä. Kodissa vaadittu kuri ja järjestys siirtyi Väinö Hakkilaankin ja näkyi hänen omasta mielestään myöhemminkin muun muassa eduskunnan puhemiehenä ollessa.¹⁰

Perheen vanhimma pojasta Oskarista kaavailtiin Hakkilan tilan jatkajaa. Niinpä toiseksi vanhin poika Väinö lähetettiin oppikouluun. Tähän perheellä oli varaa. Väinö Hakkila aloitti Hämeenlinnan klassillisessa lyseossa syksyllä 1895 ja asui talvet Hämeenlinnassa sisarensa kanssa. Kotona hän kävi vain jouluna, pääsiäisenä ja pitkällä kesälomalla.¹¹

Hämeenlinnan normaalilyseo oli perustettu vuonna 1873. Se oli yksi merkki voimakkaasti laajentuneesta suomalaiskansallisesta liikkeestä, jonka seurauksena yhä suurempi joukko suomenkielisiä nuoria lähetettiin opintielle.¹²

Normaalilyseo siirrettiin vuonna 1887 Helsinkiin, ja Hämeenlinnaan jäi vain lyseo. Muutoksen seurauksena koulun oppilasmäärä putosi kolmestasadasta kahteensataan. Hämeenlinnan klassillinen lyseo oli latinakoulu, jonka henkeen vaikutti Väinö Hakkilan kouluaikana opettajista eniten jumaluusopin tohtori J. S. Pajula. Tämä pietismin tutkija oli täynnä uskonnollista kiivailua ja ahdasmielisyyttä.¹³

Väinö Hakkilan myöhempi ero kirkosta saattaa johtua juuri tästä. Erontekoa isän arvomaailmaan oli myös se, että hän valitsi opiskeluaikanaan sosialismin ja ymmärsi torpparien asiaa.

Koulussa vallitsi patriarkaalinen henki. Rehtori oli velvoitettu vastaamaan oppilaiden käyttäytymisestä koulupaikkakunnalla. Tuon aikakauden rehtorit katsoivat olevansa virka-asemassaan oppilaiden holhoojia, suojelijoita ja tarvittaessa kurinpitäjiä.¹⁴

Koulussa harrastettiin hieman voimistelua ja miekkailua ja pelattiin silloin tällöin kuningaspalloa. Tämän pelin pohjalta Lauri Pihkala kehitti ensin pitkänpallon, josta vaiheittaisten muutosten jälkeen kehittyi pesäpallo. Kouluretkeily rajoittui kerran vuodessa tehtyyn perunaretkeen Hämeenlinnan Voutilaan. Eräs nuorempi koulutoveri muisteli, kuinka Väinö Hakkila hääri hiki päässä kahdeksannen luokan priimuksena mustavalkoraitaisessa hatussaan perunakuopan laitossa.¹⁵

Väinö Hakkilan kouluvuosien aikana elettiin niin sanottua ensimmäistä sortokautta. Kouluissa se näkyi muun muassa siten, että klassi-

sisä lyseoissa venäjän kielen tuntimäärä kaksinkertaistettiin.¹⁶ Venäjää Väinö käytti läheisen venäläisen kasarmien vartiomiesten kanssa, kun hän pelasi heidän kanssaan shakkia.¹⁷

Kolmannen luokan kevättodistus 1898 on Hakkilan ainoa oppikoulusta säilynyt todistus. Keskiarvo oli 8,3. Ruotsin kirjoituksesta hän sai seitsemän, kuten myös voimistelusta, muuten kahdeksikkoja ja yhdeksikköjä. Väinö luki latinaa, muttei venäjää, joka aloitettiin vasta myöhemmin. Oppikoulussa koulumenestys koheni, ja kahdeksannella luokalla Hakkilasta tuli luokkansa priimus.¹⁸ Syksyllä 1903 Väinö Hakkila aloitti 21-vuotiaana opinnot Helsingissä Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa. Koska ylioppilastutkinto oli Suomen suuriruhtinaskunnassa muodollisesti ainoastaan yliopiston sisäänkäsykoe, kirjattiin Hakkilakin automaattisesti yliopiston opiskelijaksi.¹⁹

Oskarin oli toivottu jatkavan Hakkilan talon isäntänä, mutta hän kuoli joulukuussa 1904 vain 35-vuotiaana. Kun jatkajaa ei ollut, Hakkilan ratsutila myytiin ja perhe muutti vielä samana vuonna Tampereelle. Isä Juha Hakkila, jonka terveys reistaili, oli tuolloin 59-vuotias. Tampereelta ostettiin suuri puutalo osoitteesta Osmonkatu 5. Se oli Väinö Hakkilankin kotiosoite pitkään, vaikka hän opiskeli Helsingissä.²⁰

OPIKSELUVUODET

Kotiseuturakas opiskelija

Väinö Hakkila aloitti siis syksyllä 1903 opiskelut Keisarillisen Aleksanterin yliopiston eli nykyisen Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan silloisessa historialliskielitieteellisessä osastossa. Hänestä tuli luonnollisesti Hämläis-osakunnan jäsen.

J. R. Danielson-Kalmarin pitkän kauden jälkeen Hämläis-osakunta valitsi inspehtorikseen 33-vuotiaan rikosoikeuden ja oikeushistorian professorin, työväenmielisen Allan Serlachiuksen samana vuonna 1903. Hakkila kuunteli tämän luentoja useina vuosina. Serlachius erosi inspehtorin tehtävästä terveyssyistä vuonna 1906.²¹

Hakkila ei näytä harkinneen opintojensa alkuvaiheessa juristin uraa, jonka hän sittemmin valitsi, koska hänen valitsemaansa oppiaineet eivät tukeneet juridiikan opintoja. Ne suuntautuivat varsin paljon suomalais-ugrilaisiin kieliin. Joka tapauksessa juristiksi saattoi ryhtyä opiskelemaan vasta sen jälkeen, kun oli suorittanut filosofian kandidaatin tutkinnon.

Syksyllä 1903 Väinö aloitti historian opiskelun M. G. Schybergsonin johdolla. Fonetiikkaa eli ääntöoppia, oikeastaan kielitiedettä, hän opiskeli E. N. Setälän luennoilla. Lisäksi hän opiskeli viron kieltä ja teki saksan kielen harjoituksia. Historiaa hän opiskeli myös seuraavina vuosina.

Keväällä 1904 Hakkila opiskeli myös karjalan kieltä ja vatjaa, samana syksynä taas unkaria. Unkarin kielestä tuli hänen kiinnostuk-

sensa kohde useammaksi vuodeksi. Lisäksi hän kävi vepsän ja Agricolan kielen eli vanhan suomen kursseilla. Sitten hän suoritti Setälälle suomen kielen historian kurssin ja opiskeli suomen lähimurteita ja kirjallisuutta. Hän kävi myös kursseilla, joissa käsiteltiin *Kalevalaa* ja *Kanteletarta*.

Suomenkielisestä kirjoitusnäytteestä Hakkila sai 25.5.1905 keskin-kertaista hiukan huonomman arvosanan non sine laude approbatur. Erityinen poikkeama hänen opinnoissaan oli syksyllä 1905 suoritettu arvosana mineralogiassa ja geologiassa. Ehkä hän oli vain kiinnostunut näistä aiheista.²²

Laudaturtyönsä, 48 käsin kirjoitettua sivua, Hakkila teki kirjailija, suomentaja, toimittaja ja opettaja Anders Törneröösistä (1835–1896), joka oli runoilijanimeltään Antti Tuokko. Hän oli ollut Härmäläis-osakunnan ensimmäinen kuraattori vuosina 1868–1870.²³

Suomen kieltä ja kirjallisuutta opiskellut Törneröös oli tutustunut moniin suomenkielisistä kirjallisuudesta kiinnostuneisiin opiskelijoihin. Hän ystävystyi muun muassa Aleksis Kiven kanssa. Kivi kutsui Tuokkoa ”pieneksi kanssaveljekseen Apollossa”. Tuokko arvosteli *Nummisuutarit* myönteisesti. Kiven *Seitsemän veljeksien* kielen korjaaminen annettiin Tuokon tehtäväksi, mutta hän ei siihen ryhtynyt.

Tuokko suomensi noin 50 teatter- ja oopperateosta, Runebergia, Topeliusta, Shakespearea, Ibseniä ja monia muita. Hän osallistui *Vänrikki Stoolin tarinoiden* suomennostyöhön. Kirjailijana Tuokko oli romantikko. Omia runojaan hän sai julki, mutta hänen pääteoksensa, vanhasta testamentista aiheensa ammentanut näytelmä *Saul* (1868) ei koskaan päässyt näyttämölle, vaikka se sai suopeita arvosteluja. Hakkilan mielestä se ei ollut lähellekään Aleksis Kiven tasoa.

Hakkilan oppinnytö on rehellinen kuvaus Tuokosta, jonka vapaan kirjailijan elämää varjostivat köyhyys, sairastelu ja runsas alkoholinkäyttö. Tuokko vieroksui opetustyötä, mutta ylioppilaiden toverielämä ja harrastukset kiinnostivat häntä. Törneröös ei ollut määrätietoinen johtaja, ja poliittiset kiistat puhkesivat osakunnassa

kuraattorin puuttumatta niihin avoimesti. Osakunnan raha-asioita hän hoiti yhtä taitamattomasti kuin omiaankin.

Tunnetuimman runonsa *Työväen marssin* Tuokko kirjoitti Helsingin Työväenyhdistyksen 10-vuotisjuhlaan 26.3.1894. Sanoilla ”Käy eespäin väki voimakas!” alkavan marssin sävelsi Oskar Merikanto, joka oli tuolloin Työväen sekakuoron johtaja. Kesti useita vuosia ennen kuin marssi tuli yleiseen käyttöön.

Työväen marssi ei ollut missään suhteessa vallankumouksellinen. Kun järjestäytynyt työväki alkoi laulaa sitä ja porvaristo Hakkilan mukaan siksi kammoksua sitä, *Työväen marssi* syöpyi vähitellen suomalaiseksi köyhälistölauluksi ja vasta myöhemmin *Internationaale* eli *Kansainvälinen* kykeni kilvoittelemaan sen kanssa.²⁴

Hakkilan muista harrastuksista tiedetään vähän, paitsi ylioppilaspolitiikasta, jossa hän oli aktiivisesti mukana. Yliopistolla professori Ivar Wilskman järjesteli vapaata voimistelua. Hakkila toisinaan osallistui näihin harjoituksiin. Hän ei ollut urheilullinen ihminen, mutta innokas penkkiurheilija hänestä tuli. Erityisesti hän seurasi painikilpailuja. Tämä kärpänen puraisi häntä 1900-luvun alussa, jolloin Helsingissä vieraili suuria sirkuksia. Siellä esiintyi monia nimikuuluja ulkomaisia painijoita, jotka ottelivat maineikkaiden suomalaisten ammattipainijoiden kanssa. Näistä kamppailuista hänelle jäi elinikäinen kiinnostus painin seuraamiseen.²⁵

25 vuotta täyttävän Väinö Hakkilan aineyhdistelmä filosofian kandidaatin tutkinnossa 17.5.1907 ei ollut tavanomaisin. Kandidaatin tutkinto piti suorittaa vähintään neljässä tiedekunnan opintopiiriin kuuluvassa tieteessä. Hakkila suoritti laudatur-arvosanat yleisessä historiassa sekä suomen kielessä ja kirjallisuudessa. Approbaturit hän oli suorittanut mineralogiassa ja geologiassa, Rooman kirjallisuudessa ja kansantaloustieteessä. Hän sai arvosanoistaan 11/12 puoltoääntä ja hänelle annettiin arvonimitys admodum dignus. Se oli neljästä arvonimityksestä toiseksi alhaisin, mikä kertoo, että Hakkilan tutkinto oli verraten suppea – toisin sanoen hän halusi saada tutkinnon valmiiksi nopeasti.

Hakkilalla oli muuta mielessä. Yhteiskunnalliset asiat ja politiikka olivat vieneet nuorta miestä viimeistään kevättalvesta 1905 alkaen. Hänestä oli tullut sosialidemokraatti.²⁶

Keväällä 1908 hän aloitti juridiikan opinnot. Miksi Väinö Hakkila hylkäsi historian ja valitsi juridiikan? Syitä lieene useita. Vuoden 1905 valtiollinen murros muutti yhteiskunnallisen tilanteen. Valtiollisten olojen helpottuminen epäilemättä vaikutti siihen, että Hakkila valitsi juridiikan opinnot. Toinen syy liittyi varmaankin siihen, että juristina hän arveli voivansa paremmin vaikuttaa yhteiskuntaan ja kohentaa työväen asemaa. Suomalaisen puolueen sosiaalireformistinen aatemaailma sinänsä miellytti Hakkilaa, mutta hän halusi jotta-kin enemmän.²⁷

Aktiivinen osakuntalainen

Helmikuun manifestista 1899 ja vuoden 1901 asevelvollisuuslaista alkanut uusien puolueuudostelmien kausi kesti marraskuun 1905 suurlakkoon saakka. Kielitaistelu jäi syrjään, ja suhtautuminen Venäjän Suomen-politiikkaan nousi etualalle. Kansa jakaantui perustuslaillisiin ja myöntövyvyssuuntauksen edustajiin. Väinö Hakkilan aloittaessa opiskelunsa ilmapiiri oli poliittisesti hyvin latautunut. Siitä oli Hakkilan omien sanojen mukaan vaikeaa pysyä erossa.²⁸

Vuoteen 1903 saakka Härmäläis-osakunta oli osakunnista pienin. Syksyllä 1903 jäseniä oli 350, mutta vuosien 1904–1907 osakuntajakojen seurauksena se kasvoi suurimmaksi suomenkieliseksi osakunnaksi, jossa oli yli 500 jäsentä.

Hakkilan koulukaupunki Hämeenlinna lähetti viidesosan uusista osakuntalaisista. Talonpoikaisylioppilaita osakunnassa oli noin neljäsosa. Vuosina 1902–1904 talonpoikaisylioppilaiden määrä kasvoi erityisen voimakkaasti. Vuoden 1903 tulokkaista yli kolmannes oli talollisperheistä. Ydinosa heistä oli kodin perintönä suomalaisen puolueen kannattajia, vanhasuomalaisia, joita kutsuttiin myös suomettarelaisiksi. Heitä oli myös Väinö Hakkila. Hämeenlinnan koulumaailmasta

tulivat myös muun muassa Julius Ailio, Severi Alanne, Erland Aarnio, Timo Korpimaa, Hannes Ryömä ja Linda Anttila (sittemmin Tanner).²⁹

Nuori Väinö Hakkila edusti snellmanilaista kansallisuusohjelmaa, jossa tavoitteena oli muun muassa kansan sivistystason kohottaminen ja kaikenlaisen yhteiskuntakehityksen edesauttaminen. Tähän kuului myös kotiseututyö. Kansanvalistusharrastuksia edusti esitelmien, luentosarjojen ja työväen opetuskurssien pitäminen. Ylioppilaat saivat virikkeitä vaikuttajaesikuviltaan Santeri Alkiolta, Hannes Gebhardilta ja J. R. Danielson-Kalmarilta, jonka johtama Hämäläis-osakunta oli vanhasuomalaisen vahvin keskus. Hakkila oli yksi valistajakiertäjistä kevääseen 1904 saakka.³⁰

Hakkilan kokoelmassa on päiväämätön puheluonnos, jossa hän kirjoittaa nuorisoseura-aatteen synnystä. Nuorison kasvatukseen ryhdyttiin panemaan entistä enemmän painoa. Hakkilan mielestä nuorisoseuroilla ei saanut olla puolueväriä, mutta niiden piti tehdä yhteistyötä työväenliikkeen ja sosialismin kanssa. Nuorisoseurojen tehtävänä oli ajaa yhteiskunnallisia parannuksia sekä poistaa epäkohtia ja luokkaetuja. Epäkohtia olivat juoppous, nurkkatanssit, siveettömyys, yötanssit ja raakuus käytöksessä. Hakkila puhui itsekasvatuksen puolesta. Roskakirjallisuuden lukeminen oli ajan tuhlausta, muistakin hävittämistä ja mielikuvituksen turmelemista. Ihminen ei elänyt ainoastaan leivästä, vaan ihmisellä oli korkeampia tarpeita ja haluja kuin nakerrella leipäpalaa.³¹

Tässä katsannossa ei ole mitenkään yllättävää, että Hakkila oli vanhasuomalainen. Puolueen jäsen hän tuskin oli. Puoluetta ja sen kannattajia yhdistävänä siteenä oli suomalaisuuden aate. Sen tarkoituksena oli nostaa kansan laajat kerrokset sivistyksellisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti parempaan asemaan.³²

Hakkila oli äänivaltaisena kotipaikkansa Vesilahden nuorisoseuran edustajana yhdessä neiti Laina Poukan kanssa Satakunnan nuorisoseurojen juhlassa Kyröskoskella 17.–18.6.1904. Nuorisoseura-toiminnan lisäksi Hakkilalla oli muitakin aatteellisia harrastuksia.

Raittiusaatteesta tuli hänelle elinikäinen. Hänet valittiin keväällä 1904 Ylioppilaiden Raittiusyhdistyksen osuuslainarahaston hallitukseen. Yhdistyksen tarkoituksena oli helpottaa raittiiden ylioppilaiden oleskelua yliopistossa. Se antoi raittiuslupauksen tehneille ylioppilaille rahalainoja.³³

Väinö Hakkila sai toukokuussa 1904 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta SKS:ltä 200 markan eli nykyrahassa 1 100 euron matka-apurahan kansankielen sanavarojen tutkimiseen ja keräämiseen. Seuraavana syksynä hän lähetti sanakokoelmansa SKS:lle.³⁴ Moni muu ylioppilas oli näinä vuosina samalla asialla.

Matkakertomuksessaan 30.9.1904 Hakkila kertoo, että saatuaan apurahan murre sanojen keruuseen kotiseudullaan Vesilahdella hän oli matkustanut sinne toukokuussa 1904. Aikomuksena oli ollut heti ryhtyä toimeen, mutta kun hänen oli ensiksi tutustuttava keruutyöhön, jota ei ollut ennen tehnyt, varsinainen työ alkoi vasta 20.6.1904. Sen jälkeen hän työskenteli heinäkuun ja elokuun ajan.

Vesilahti kuului jokseenkin laajaan murrealueeseen. Siihen kuului useampia pitäjiä: Kalvola, Urjalan koillisosa, Akaa, Kylmäkoski, Tottijärvi, Vesilahti, Lempäälä, Sääksmäki, Messukylä ja osia Tampereen ympäristön pitäjistä. Muuten murrealue oli hyvin ehyt.

Hakkila oli itse asunut murrealueen länsiosassa, Vesilahden ja Lempäälän rajaseudulla. Toista murretta ei ollut aivan lähellä, sillä lähimmän eroavan murteen, Tyrvään murteen, rajoille oli noin 30 kilometriä. Kielimestarina Hakkila käytti muuatta koko ikänsä paikkakunnalla asunutta 60-vuotiaista ukkoa, jolla oli tarkka muisti. Tämä lausui Hakkilalle arvelunsa melkoisella varmuudella. Ehdottomasti niihin ei aina kuitenkaan voinut luottaa, ja sellaisissa tapauksissa oli suurena apuna, että Hakkila oli tekemisissä kotimurteensa kanssa. Ukko sanoi, että ”kukin sanoo mitä sylki suuhun tuo”. Hakkila tuli tästä vakuuttuneeksi, kun kuuli nuoremman polven käyttämiä sanoja, kuten esimerkiksi klonoilla, klönöillä, kronoilla, krökö, körö...³⁵

Kielitieteellinen valiokunta esitteli Hakkilan raportin SKS:lle vuoden 1904 lopulla. Valiokunta kertoi, että viimekesäinen stipendiaatti,

ylioppilas Väinö Hakkila oli kerännyt Vesilahdella k-alkuiset sanat siten, että oli sanastosta pyyhkinyt pois ne, joita ei paikkakunnalla tunnettu, mutta tutut hän oli alleviivannut. Lappuihin herra Hakkila oli tehnyt muistiinpanoja vain sellaisista sanoista, jotka muotonsa tai merkityksensä puolesta erosivat kirjakielisistä vastineistaan, sekä aivan uusista sanoista. Siten kertynyt lappusaalis oli supistunut kylläkin 1 600 sanaan, mutta Hakkila oli ehtinyt käymään koko k-kirjaimen läpi, valiokunta muistutti.³⁶

Historiallisen Yhdistyksen sihteeri

Väinö Hakkila valittiin maaliskuussa 1905 Historiallisen Yhdistyksen sihteeriksi. Yhdistys oli perustettu vuonna 1890. Sen johtohahmoja olivat Hakkilan opiskeluaikoina historian dosentit Kustavi Grotenfelt ja Gunnar Suolahti (ent. Palander), josta tuli nuoren tutkijapolven näkyvin hahmo. Suolahti oli myös Härmäläis-osakunnan kuraattori vuosina 1906–1908.³⁷

Suolahti kannusti voimallisesti ylioppilaita kotiseututyön ja -tutkimuksen pariin. Tavoitteena oli herättää paikallistunnetta, luoda yhteenkuuluvuutta eri kansanluokkien kesken sekä kohottaa kansan syvien rivien kotiseuturakkautta ja laajemmassa mielessä maakunta- ja isänmaanrakkautta.

Nuori polvi ja varauksellisesti myös professorit J. R. Danielson-Kalmari ja E. G. Palmén katsoivat, että kouluopetuksen lähtökohtana tuli olla isänmaan historia, jonka tehtävänä oli kasvattaa isänmaanrakkautta ja kansallistunnetta. Historianopetuksessa piti sotahistorian ohella kiinnittää huomiota myös oman maan kirjallisuuteen, maantietoon ja kulttuuriin. Palménin ja Danielson-Kalmarin alustuksista välittyivät kuulijakunnalle usein vanhasuomalaisen puolueen omaksumat sosiaalireformistiset ajatukset.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa suomalainen historiatiede oli näin muotoutumassa uudelleen. Vilkkaan metodisen keskustelun ryydittämänä uusi talous- ja sosiaalihistorian merkitystä korostava

kokonaisvaltainen yhteiskuntahistoriallinen tutkimustapa alkoi hahmottua. Uusien ajatusten leviäminen Suomeen kanavoitui paljolti Historiallisen Yhdistyksen kautta. Oma aika polttavine yhteiskunnallisine ja valtiollisine kysymyksineen pakotti historiantutkimuksen suuntautumaan uudenlaisille urille.

Historiallisen Yhdistyksen toiminta oli vilkkaimmillaan vuosina 1900–1904. Parhaimmillaan yhdistyksen kokouksissa kävi nelisenkymmentä henkeä, joista yksi oli yliopistossa aloittanut Hakkila.³⁸

Hakkilan lyhyellä sihteerikaudella toiminta oli jo laimentunut. Toukokuun alussa 1905 Hakkila esitelmöi itse Hollannin ja Ruotsin suhteista 1620-luvulla. Hakkilan laatiman vuosikertomuksen 1905–1906 mukaan yhdistyksellä oli ollut yhdeksän kokousta, joissa oli keskimäärin 15 kuulijaa. Levoton aika ei ollut ollut suosiollinen tieteellisille harrastuksille. Kokouksessa 4.4.1906 Väinö Hakkila päätti lyhyen kautensa yhdistyksen sihteerinä.³⁹

Väinö Hakkilasta tulee sosialisti

Hakkilan kiinnostuksesta politiikkaan kertoo se, että hän kävi kuuntelemassa valtiopäiviä eri säätyjen yleisölehtereillä. Hänelle eivät riittäneet sanomalehdissä olevat tiedot.⁴⁰

Harvasta hämeenlinnalaisesta koululaisesta tuli sosialisti. Talonpoikaiskodeista lähteneitä hämäläisiä ylioppilaita, joista tuli sosialidemokraatteja vuonna 1905, olivat lähinnä torpparivapauden esitaistelijat Wuolijoen veljekset Väinö ja Sulo, Väinö Hakkila ja Linda Anttila.⁴¹

Suomessa elinkeinorakenteen muutos tapahtui hitaammin kuin muualla Euroopassa. Vuonna 1890 maataloudessa ja sen sivuelinkeinoissa työskenteli 72,1 prosenttia aikuisväestöstä ja vuonna 1910 vielä 66 prosenttia. Teollisuuden piirissä työskenteli vielä vuonna 1910 vain 12,2 prosenttia aikuisväestöstä.⁴²

Työväenkysymys nousi Suomessa esiin 1880-luvulla, kun reformistisia päämääriä tavoittelevat, Saksasta vaikutteita saaneet vapaamieliset

hyväksyivät periaatteen, että kaikille kansalaispiireille oli taattava edellytykset taloudelliseen ja henkiseen hyvinvointiin. Tämän niin sanotun liberaalisen työväenliikkeen aloitteesta eri puolille maata syntyi työväenyhdistyksiä.

Helsingin työväenyhdistyksen esimiehenä toimi 1883–1896 tehtailija V. J. von Wright, jonka mukaan puhutaan wrightiläisestä työväenliikkeestä. Yhteiskunnallisia epäkohtia korjaamalla haluttiin estää sosialismia juurtumasta Suomeen, missä ei onnistuttu. Tampereella 1896 pidetty työväenyhdistysten edustajakokous hyväksyi avoimen työtaistelun työehtojen parantamiskeinona. Von Wright jättäytyi syrjään.⁴³

Seuraavina vuosina työväenliikkeen virallinen johto oli nuorsuomalaisien käsissä, mutta sosialistiset käsitykset saivat jalansijaa koko ajan erityisesti Helsingissä, Turussa ja Tampereella. Lopullisesti nuorsuomalaiset ja radikaalimmat sosialismista vaikutteita saaneet työväenliikkeen johtajat joutuivat erilleen vuoden 1899 helmikuun manifestin jälkeisessä tilanteessa. Venäjän hallituspiirit halusivat siirtää valtakunnanlainsäädännön piiriin kaikkien niiden Suomea koskevien asioiden ratkaisun, joilla katsottiin olevan valtakunnallista merkitystä. Suomessa tätä pidettiin vallankaappauksena. Työväenjohtajia ei otettu mukaan pikavauhtia koottuun niin sanottuun suureen adressiin, jolla käännyttiin keisarin puoleen.⁴⁴

Suomen Työväenpuolue perustettiin Turussa 1899. Tuolloin 17-vuotias Väinö Hakkila luki varmaankin lehdistä, mitä maassa ja maailmalla tapahtui. Vuoden 1899 ohjelmassa ajettiin yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, suhteellista vaalitapaa, valtiopäivien toimivallan laajentamista, oppivelvollisuutta, kieltolakia ja työväensuojelulainsäädännön kehittämistä. Tulevaisuuden kannalta ehkä muita merkittävämmäksi nousi torppariasian käsittely, joka oli myös kaksi vuotta myöhemmin Viipurin kokouksessa isosti esillä.⁴⁵

Väinö Hakkila kirjoitti vuonna 1909 SDP:n kuudenteen edustajakokoukseen kronologisen esityksen työväenliikkeen vaiheista. Hän julkaisi sen seuraavan vuoden *Työväen kalenterissa* 12-sivuisena artikkelina ”25 vuotta työväenliikettä”. Hän käsitteli työväenliikkeen

tapahtumia ensimmäisen Suomessa perustetun työväenyhdistyksen synnystä alkaen. Hauskasti ja rohkeasti kirjoitetun artikkelin tyyliä kuvaa toteamus, että ”lieneepä vallankumoukselliset näytkin pelotta-neet kenraalikuvernööriparkaa”.

Hakkila kuvasi, kuinka työväenliike alkoi pienestä, kasvoi ja itse-näistyi, vaikka vastustusta oli kotimaassa ja sitä tuli Venäjältä. Forssan kokouksessa 1903 puolueen viralliseksi nimeksi tuli Sosialidemokra-tinen puolue Suomessa. SDP:n ohjelmaan otettiin muun muassa vaa-timukset yksikamarisesta eduskunnasta, kirkon ja valtion erosta sekä kansanmiliisistä. Tavoitteita ajettiin myös ulkoparlamentaarisin kei-noin mielenosoituksilla ja lakoina.⁴⁶

Forssan ohjelma 1903 oli SDP:n virallinen ohjelma vuoteen 1952 saakka. Se oli ennen kaikkea uskonkappale, johon asennoiduttiin hyvin mutkattomasti ja voimakkaan tunnevaltaisesti. Ohjelma oli käänös Itävallan sosialidemokraattien vuoden 1901 ohjelmasta. Puo-lueen ideologisten ohjelmatavoitteiden lähtökohtana oli Saksan sosia-lidemokraattisen puolueen Erfurtin ohjelma (1891), jonka laadinnassa Karl Kautskylla oli keskeinen rooli. Kautskyn selitysteos Erfurtin ohjelmasta ilmestyi suomeksi vuonna 1899. Ideologiseksi lähtökoh-daksi Suomessakin tuli marxilainen sosialismi ja sen luokkateoria. Marxilaista sosialismia esiteltiin lehdissä, kalentereissa, puheissa sekä kirjoissa, joita suomennettiin runsaasti.

Forssan ohjelma oli pikemminkin reformistinen kuin jyrkän vallan-kumouksellinen, jollainen Venäjän sosialidemokraattien ohjelmasta tuli. Myös Forssan ohjelman valtiolliset reformivaatimukset lainat-tiin Erfurtin ohjelmasta. Vain vaatimusta yleiseksi kieltolaiksi Erfur-tin ohjelma ei tuntenut. SDP ajoi äänioikeuden myöntämistä 21 vuotta täyttäneille. Väinö Hakkila täytti juuri kesällä 1903 itsekkin 21 vuotta.⁴⁷

Hämäläis-osakunnassa sosialismin uranuurtajaksi tuli vanhasuo-malaiselta myöntyvyyssuunnalta Sulo Wuolijoki. Hän oli tutustu-nut sosialismiin varsinkin vanhemman veljensä Väinön Saksasta ja Lauri af Heurlinin Ranskasta tuomien vaikutteiden ja kirjallisuuden välityksellä sekä opiskellessaan Hannes Gebhardin johdolla. Jos oli

marxilainen teoria osakuntalaisille uutta, sitä oli myös kansantaloustiede, jota Väinö Hakkilakin opiskeli.⁴⁸

Sulo Wuolijoki piti osakunnassa 24.10.1903 esityksen sosialismista, sen synnystä, kehityksestä ja moninaisista liikkeistä eri suurvalloissa. Keskustelussa rajoituttiin keskustelemaan ”sosialisesta” (sosialistisesta) tuotantotavasta ja siitä, mille kannalle ylioppilaiden oli asetettava sen suhteen. Heti alussa huomattiin, että keskustelu ensimmäisestä kysymyksestä kävisi hankalaksi, koska se edellytti syvällisempää perehtymistä sosialismin liikkeeseen ja kansantaloustieteeseen kuin osakunnan jäsenillä oli.

Keskustelun lopuksi inspektori Allan Serlachius toivoi, että ylioppilaat tutustuisivat aktiivisemmin ja ottaisivat osaa työväen harastuksiin ja pyrintöihin. Kuraattori Julius Ailio kehotti tutustumaan saksalaisen taloustieteilijän ja sosiologin Werner Sombartin teokseen *Sosialismi ja sosiaalinen liike 19 vuosisadalla*, joka oli ilmestynyt suomeksi 1896.⁴⁹

Todennäköisesti Hakkila luki Sombartin teoksen. Kirjoittaessaan muutama vuosi myöhemmin sosialidemokraattisesta liikkeestä Suomessa hän osoitti tuntevansa sosialismin historiaa.

Sombart oli rauhanomaista kehitystä kannattava reformisti, jollaisena Väinö Hakkilakin tultiin tuntemaan. Sosialismin opin perustajat sotkivat Sombartin mukaan puheisiinsa hämääviä puheita vallankumouksesta. Luokkataistelu oli toki se tapa, jolla yhteiskunnallinen evoluutio toteutui, mutta sen ei tarvinnut suinkaan merkitä samaa kuin ”kansalaissota, petroleumi, dynamiitti, tikari ja katusulut”.

Ammattiyhdistystoiminta ja kansanäänestykset olivat myös luokkataistelua, mutta sivistynyttä, laillisin ja rehellisin keinoin käytävää ja sellaisena kehitystä varmemmin edistävää kuin pelkkä kumousten suunnittelu. Sombart kehotti työväenliikettä ottamaan oppia englantilaisilta tovereilta, joiden suunnasta Hakkilakin epäilemättä ammensi vaikutteita.

Kapitalismi ja sosialismi eivät olleet Sombartin ajattelussa toisensa poissulkevia vaihtoehtoja. Jo kapitalismin puitteissa voitiin sosialismin

ihannetta lähentyä asteittain, mistä olivat osoituksena työsuojelulainsäädäntö, tapaturmavakuutus ja kunnallinen (raitiotie)liikenne.

Karl Kautskyn mielestä Sombart oli hylännyt marxismista sen tärkeimmän osan, poliittisen puolen, minkä vuoksi hänen marxisminsa oli ”kuohittua ja täysin vaaratonta”. Sombartin näkemykset eivät olleet Suomessakaan kiistattomia. Richard Pesola julkaisi vuonna 1908 pamfletin *Professori Werner Sombart sosialismia sotkemassa*. Väinö Tanner puolestaan suomensi Sombartin teoksen *Köyhälistö (Das Proletariat)*.⁵⁰

Ylioppilaiden Sosialidemokraattinen Yhdistys

Jo syksyllä 1903 Helsingin työväenyhdistykseen oli liittynyt ensimmäistä kertaa useampia opillista koulutusta saaneita vanhasuomalaisia sosiaaliradikaaleja. Tuolloin Helsinkiin muuttanut Väinö Hakkila ei tähän joukkoon vielä kuulunut. Useat ylioppilaat kuuluivat 1903–1905 työväenpuolueeseen, mutta heistä ei ollut mitenkään ristiriitaista kuulua samaan aikaan suomettarelaiten Suomalaiseen Nuijaan tai perustuslaillisten Ylioppilaiden Keskusteluseuraan.⁵¹

Sosialismin kannatuksen voimistuminen Härmäläis-osakunnassa vuosina 1903–1905 on vaikeasti seurattavaa, koska lukuvuoden 1904–1905 pöytäkirjoista on tallella vain rippeitä. Niistä käy ilmi, että osakuntaan muodostui sosialistien ryhmä viimeistään syksyllä 1904. Sulo Wuolijoki vauhditti osakuntaa ottamaan yksittäisissä kysymyksissä kantaa työväen puolesta. Inspehtori Allan Serlachius korosti työväenliikkeen tärkeyttä. Missään muussa osakunnassa sosialistisen ylioppilassuunnan kehitys ei ollut yhtä voimakasta.⁵²

Hakkilan työväenliikkeen historiaa käsittelevän artikkelin sanoin SDP:ssä hyväksyttiin ”porvariston kauhuksi” kanta, ettei puolue voinut tunnustaa pyhäksi niitä lakeja, joita laati luokkaeduskunta, neli-kamarinen säätyeduskunta, jossa työväenluokalla ei ollut edustusta.

Vuonna 1904 puolueessa hyväksyttiin kiihkeän keskustelun jälkeen se, että vaaleihin voitaisiin ottaa osaa vain sellaisten puolueiden